

**Електронний додаток до матеріалів
Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції**

**«КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ТА ІННОВАЦІЇ:
ПРОБЛЕМИ НАУКИ ТА ПРАКТИКИ»**

присвячена видатному вченому-економісту О. Г. Ліберману

Тези доповідей

15–16 листопада 2018 року
м. Харків, Україна

Харків
2018

УДК 332.012.2

**СМАРТ-СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ РЕГІОНІВ – ЄВРОПЕЙСЬКИЙ
ІНСТРУМЕНТ РЕГІОНАЛЬНОГО МАРКЕТИНГУ І ПІДВИЩЕННЯ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇНИ**

Матюшенко Ігор Юрійович, д. е. н., професор,
професор кафедри міжнародних економічних відносин
Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна,
e-mail: imatyushenko@karazin.ua;

Мишко Єсенія Олегівна, магістр
кафедри міжнародних економічних відносин
Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна,
e-mail: eseniya.myshko@gmail.com

Сьогодні підходи до смарт-спеціалізації, прийняті в різних регіонах Європейського Союзу (ЄС), істотно відрізняються за інституційним та управлінським контекстом, а також регіональною економічною специфікою. Окрім специфічних регіональних економічних характеристик, ці інституційні відмінності означають, що немає єдиного шаблону або схеми інтелектуальної спеціалізації, яка може бути впроваджена в кожному регіоні. Як наслідок, існує проблема визначення особливостей смарт-спеціалізації у національно-регіональному, інституційному й управлінському контексті, що обумовлює актуальність цього дослідження.

Програма смарт-спеціалізації, яка є центральною частиною реформ політики Європейського Союзу (ЄС), широко обговорювалася в різних засобах масової інформації протягом останніх років. Інтенсифікація смарт-спеціалізації стала результатом значного переосмислення з боку політиків, які формують політику ЄС після глобальної фінансової кризи 2008 року. Спочатку смарт-спеціалізація мала академічний характер, але була дуже своєчасною як політичний інструмент, і зараз вона використовується як ефективний засіб заохочення регіонів до прийняття більш стратегічного підходу до їх розвитку. На сьогодні європей-

ські регіональні політики усвідомлюють, що смарт-спеціалізація – саме той підхід, який вони повинні прийняти при складанні стратегій розвитку. Сьогодні Європейська Комісія сприяє розробці нової політики шляхом створення консультативної та допоміжної служби для розробників політики, відомої як платформа RIS3 [1–4]. Регіони заохочуються брати участь у різноманітних заходах платформи, включаючи сесії експертної оцінки та обмін досвідом і найкращими практиками між політиками. Сьогодні у цих заходах активно беруть участь 151 регіон ЄС та 14 країн, що охоплюють близько 90 % населення ЄС.

Причини виникнення смарт-спеціалізації. Перехід від первинної логіки розробки «політики згуртованості» до політики, що індивідуально визначає цілі для кожного конкретного регіону, являє собою докорінну зміну. Центральним елементом цієї зміни є програма «розумна спеціалізація» (смарт-спеціалізація), яка стала однією з основоположних реформ політики ЄС щодо зближення. Зокрема, смарт-спеціалізація допомагає трансформувати регіональну політику споживання з її процесами поглинання ресурсів та калькуляції витрат до політичної культури, яка б базувалася на розробці завдань, цілей та стратегій.

Ці концепції, які лежать в основі програми розумної спеціалізації, були отримані з численних аналітичних оглядів та досвіду політики, що походять з різних сфер, включаючи економіку, географію, наукову політику, міжнародний бізнес, політичну науку та соціологію. Це нове розуміння також призвело до різних підходів до регіональної політики та ключових особливостей розробки політики. Зокрема, оптимальні рівні та типи підтримки політики розвитку, як виявилось, значною мірою залежать від специфіки регіонального контексту і пріоритетів політичних цілей [4].

У випадку з європейськими регіонами зміна точки зору стосовно ролі підзвітності у політиці має два ключові аспекти, що для нас становлять першочерговий інтерес, оскільки вони стосуються розумної спеціалізації. Ці два елементи полягають

у тому, що, *по-перше*, регіональні політики мають зосереджуватися на сприянні розвитку місцевого підприємництва та інновацій, а *по-друге* – у необхідності формування такої політики на основі реалістичних і відповідних до регіонального контексту стратегій [4].

По-перше, з точки зору акцентування на місцевому підприємстві та інноваціях існує критична потреба в тому, щоб спрямувати політичну підтримку у багатьох регіонах від «жорстких» форм інвестицій, пов'язаних із інвестиціями в інфраструктуру, до «м'яких» форм інвестицій, пов'язаних із сприянням підприємству та інновації. Ця зміна акценту на більш м'які форми інвестицій та підтримку політики виникла з міжнародного політичного середовища, що вказує на більш детальне розуміння зв'язків між інноваціями та регіональним зростанням. Протягом останніх кількох десятиліть зростає поінформованість про те, що підприємництво та інновації є ключовими факторами регіонального розвитку. Представники теоретичних та емпіричних досліджень вказують на цей напрямок, і це є одним з ключових впливів, що змушує переосмислити характер регіональної політики. Одночасно зросла також обізнаність про те, що регіони відіграють важливу роль у створенні національних інноваційних процесів. Регіони більше не сприймаються як субнаціональні географічні компоненти, які пасивно реагують на національні інноваційні тенденції, натомість вони є інституційною структурою на місцевому та регіональному рівнях, від яких залежать національні інноваційні процеси. Розуміння цих двосторонніх взаємодій сьогодні відображає набагато більший інтерес до регіонального підходу в інноваційній політиці і підтверджує відхилення від переважно національних або секторальних підходів до інноваційних систем, які були домінуючими в попередні роки.

Водночас різні типи регіонів, у тому числі міські та сільські регіони, столичні та приміські мікрорайони, що впливають на сфери підприємництва та інновацій, піддаються жорсткому контролю. Посилюється усвідомлення того, що різні типи регі-

онів пропонують неоднакові можливості для підприємництва та інновацій, і що фактори підприємництва та інновацій секторально різняться між собою, наприклад, за різними формами та рівнями людського капіталу, різними промисловими структурами, інституційними системами та можливостями управління, і навіть за культурними уявленнями з боку місцевих громадян. Регіональна політика, спрямована на стимулювання місцевого підприємництва та інновацій, повинна обов'язково включати в розгляд ці відмінності, а отже, і потребу в пошуку найоптимальніших шляхів розробки місцевої політики. Пошук способів адаптації до місцевого підприємницького клімату є невід'ємною особливістю підходів смарт-спеціалізації, в той час як централізована політика все більше визнається як нереальна в контексті досягнення цих цілей. Навпаки, диференційована інноваційна політика, яка добре адаптується до локального контексту, – це той тип політики, який підтримують сучасні дослідники.

По-друге, для того щоб бути орієнтованою на найкращі результати в контексті кожного конкретного місцеположення (що є найважливішими цілями в рамках нових реформ ЄС щодо політики в галузі сусідства), політика регіонального розвитку в Європі повинна бути адаптована до локального контексту та опиратися на реальні моделі та приклади. Це вимагає переорієнтування та перепорядкування логіки прийняття політичних рішень у багатьох регіонах. Окрім сфокусованості на потенціалі підприємництва та інновацій для регіонального розвитку, ще більше важливості приділяється ключовому аспекту смарт-спеціалізації, що зосереджується на політичному процесі як такому. Для того щоб перейти до більш сучасних форм публічної політики, які узгоджуються, а не протирічать, з вільним ринком, потрібно перейти до іншої логіки, чого не трапилось з регіональною політикою в минулому [3].

Для досягнення цієї мети обов'язково потрібно переорієнтувати підхід до прийняття політичних рішень, який би відійшов від точного обліку всіх витрат і видатків до форми підзвітності, яка

базується на принципах, цілях і продуктивності. Ця зміна в жодному разі не нівелює важливості точного та прозорого обліку витрат, оскільки це є суттєвою ознакою ефективного управління та інституційної культури. Проте частина, пов'язана з питаннями обліку, є дійсно невеликою складовою успіху будь-якої місцевої та регіональної політики, ефективність якої багато в чому залежить від логіки, на якій була розроблена політика, чітких цілей, які ця політика має на меті досягти, ступеня підпорядкованості поточному моніторингу й оцінці та, нарешті, спроможності політики регулюватися з урахуванням появи нових знань та інформації в результаті моніторингу.

Смарт-спеціалізація вимагає, щоб політики, які працюють у партнерстві з суб'єктами підприємницької діяльності, вивчали потенціал регіону та розробляли політику, спрямовану на полегшення підприємницької діяльності. Це не означає, що політика повинна бути ексклюзивною або директивною, а те, що акцент буде на визначенні пріоритетів діяльності та ініціатив, які, ймовірно, будуть розбудовувати, посилювати та розширювати можливості регіону. Важливою для цього підходу є необхідність зрозуміти підприємництво як системний феномен, що включає багато різних типів суб'єктів та установ. У цьому плані суб'єкти підприємницької діяльності можуть бути прийняті як такі, що включають в себе університети, великі фірми, бізнес-асоціації, науково-дослідні інститути, а також винахідників, малі та середні підприємства та самозайнятих осіб, які мають потенціал для здійснення підприємницьких пошуків і розробок. Отже, політика повинна мати вектор «знизу вгору», а політики, що реагують на ідеї та ініціативи «знизу», мають узгоджуватися зі схемою визначення пріоритетів політики [2; 4].

Така структура повинна базуватися на детальному розумінні економічної структури регіону. Проте центральним аспектом цієї концепції є тверда основа, на яку потрібно інтегрувати політику смарт-спеціалізації. Необхідність збирання даних і вимога до розгляду політики на основі фактичних даних вводять стра-

тегічну складову у весь політичний процес, оскільки це допомагає встановлювати, а також обмежувати реалістичний діапазон альтернатив. Такий стратегічний чинник автоматично виключає можливість авторитарних і широкомасштабних втручань, спрямованих в основному на залучення уваги громадськості та засобів масової інформації, а замість цього переміщує політичні дискусії до питань реалізму та здійсненності. Ці обговорення щодо реалізму та здійсненності стосуються як економічного потенціалу регіону, так і ролі різних суб'єктів, а також можливості реалізації політики в контексті проведення моніторингу та оцінки діяльності. Підтримка «експериментальної політики» є важливою особливістю підходу, оскільки багато аспектів є ризикованими і вимагають шлях проб і помилок, щоб визначити, що конкретно працює в певному контексті. Тут інновації з боку суб'єктів державного сектора також є важливими для того, щоб забезпечити більш диференційований підхід, за допомогою якого фокус переходить від застосування правил до часткового уникнення ризиків розвитку. Така зміна вимагає прозорості для забезпечення громадської підзвітності.

Фактичні деталі розробки та впровадження політики розумної спеціалізації в кожному регіоні будуть відрізнятися залежно від контексту. Зокрема, як і різні економічні та галузеві структури, а також різні технологічні профілі, регіони також будуть відрізнятися за інституційними рамками. В різних регіонах будуть представлені комбінації потенційно підприємницьких суб'єктів, мереж та інституцій, які можуть бути мобілізовані як частина розробки політики, і це відповідає всій місцевій логіці реформ політики ЄС щодо єдності. Місцеві установи міститимуть велику кількість ключових місцевих знань, необхідних для розробки належної політики, і тому їхній внесок є критичним. Водночас структура управління в регіоні завжди входить в національний інституційний контекст, який визначає загальний порядок денний, а дискреція та автономія, які конкретний регіон має втілити в життя, значно різняться. З цієї причини для того, щоб забез-

печити максимальну мобілізацію та участь місцевих суб'єктів у процесі політики, також важливо, щоб місцеві суб'єкти працювали у партнерстві з центральними урядовими структурами та політиками, щоб надати місцевій ініціативі реального потенціалу. Цей принцип партнерства є основним елементом багаторівневого врядування, необхідний для диференційованої політики, і є центральною рисою реформ ЄС у сфері єдності [3; 4].

У випадку смарт-спеціалізації участь суб'єктів підприємницької діяльності у всіх аспектах процесу розробки політики має важливе значення, і в ідеалі характер цієї участі буде сильно впливати на формування фактичного механізму політики. Існує багато джерел доказів та ідей стосовно різних типів політичних ініціатив, які можуть стати частиною програми розумної спеціалізації, а платформа RIS3 – це сховище великої кількості навчального матеріалу та практичного досвіду, який політики можуть імплементувати. Хоча концепція «розумна спеціалізація» спочатку була досить теоретичною, багато сучасних підходів до смарт-спеціалізації є досить практичними. Дійсно, поєднання гіпотетичних ідей з прагматичними кроками їх виконання є «рецептом» формування політики й ефективної її реалізації.

Таким чином, смарт-спеціалізація підкреслює роль у поживленні місцевих підприємницьких та інноваційних процесів у регіональній економіці. Наслідки світової фінансової кризи 2008 р. підкреслили необхідність ефективного використання державних ресурсів та забезпечення результатоорієнтованості політики регіонального розвитку. Моніторинг ефективності різних моделей управління, таких як «зверху вниз» або «знизу вгору» та «багаторівневих» моделей ґрунтується на дослідженні розвитку високих технологій. Розумна спеціалізація забезпечує розуміння того, як політика може бути адаптована до місцевого контексту й ефективно взаємодіяти між регіонами.

Література

1. Smart Specialization Platform. URL: <http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/home/>
2. European Structural and Investment Funds Strategy. Summary Document / North East Lpcal Enterprise Fund, 2014. URL: <https://www.nelep.co.uk/wp-content/uploads/2014/10/summary-north-east-lep-esif-strategy.pdf>
3. Cohesion Policy and the United Kingdom 2014 – 2020. URL: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/information/cohesion-policy-achievement-and-future-investment/factsheet/united_kingdom_en.pdf
4. McCann Ph., Ortega-Argilés R. Smart specialisation in European regions: issues of strategy, institutions and implementation. *European Journal of Innovation Management*. 2014. Vol. 17 (4). P. 409–427.
doi.org/10.1108/EJIM-05-2014-0052

